

մատակարարէ անոր նաև բարոյական կեանք, կրօնական և մտաւորական կրթութեանց առաջին սերմանքն անոր սրտին մէջ ձգելով. բարի մայրիկները պէտք է սորվեցը՝ են թէ բանիւ և թէ օրինակաւ, և անոնց բարեբախտ մանկիկներն ուրիշ ընելիք չունին՝ բայց հետեւիլ.

Տղուն մէջ մարդկութեան ամենէն աւելի սիրելի յոյսերն և ամենէն աւելի աշխուական խոստմունք կան: Աստուածային զգացմամբ ամենասիրուն է Գրիստոսի այս խօսքն. — « Թոյլ տուք մանկաւորդ դալ առ իս, զի այդպիսեացդ է արքայութիւն երկնից »: — Խեղճ տղաք. շատ ստոյգ է որ անոնց ամբողջ թուոյն կէս մասն եօթը տարեկան չեղած կը մեռնի. վիճակագրութիւններէ շուշուած իրականութիւն է, որ վատառողջ տուններն, փնասակար կերակուրներն, տարածամ աշխատութիւնը, բռնական և ճնշիչ գարոցներն և կըրթութեանց տաղտկալի միջոցներն՝ այսպիսի պատահարաց թիւը կը բազմապատկեն:

Ընթէ այս բազմաթիւ մահերուն մաս մը պէտք է ընծայել անոնց որոց յանձնուած է զլիաւորապէս մանկութեան խնամքն. այսպիսի դժբաղդ էակաց բարոյական չարիքն ևս ֆիզիքական փրանքներն պակաս չեն. և յիրաւի, առաջին տպաւորութիւնները դիւրաւ չեն ջնջուիր. և շատ անգամ տղան իր մօրէն ընդունած է այն չար մղումն՝ որ ապագային մէջ բարոյական աղետալից հետեանքները յառաջ բերած է:

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

ՔԵՐՈՎԲԷ ՊԱՏԿԱՆԵԱՆ

(Վեսելովսկիի գրուածէն կը քաղենք առաջիկայ յօդուածս):

Տէր Պետրոս Պատկանեանի անդրանիկ որդին, Քերովբէ Պատկանեան ծնաւ ի Նախիջիւան Դոնի վրայ՝ 1833 տարւոյն մայիս 4ին: Իւր ծննդէնէն տարի ու կէս վերջը Տէր Պետրոս գաղթեցաւ ի Ստաւրոպոլ. Քերովբէ Պատկանեանի հայրը յաճախ կը մեկնէր տունէն այլ և այլ պարտաւորեալ պաշտամանց պատճառաւ, որով այն ժամանակներն սղոց կրթութեան խնամքը՝ մօր վրայ կը մնար. իսկ տունը գտնուած միջոցը վրան այնպէս հսկողութիւն կ'ընէր և այնպէս կը կըրթէր բարի վարուց մէջ, որ յետոյ կատարելապէս պանծաց անոնցմով:

Իրենց բնակութեան տեղւոյն անյարմարութեան համար տղաքը այնչափ ազատութիւն չունէին. որով փոքրիկ Քերովբէն ոչ սակաւ ատեն փողոցը անցուց, իւր հասակակցաց հետ՝ դարուկոն, վէգ և այլ ուրիշ տղայական հասակի վերաբերեալ խաղեր խաղալով: Այս

քիչ ժամանակի մէջ լաւ ուսերէն սորվեցաւ, զոր ապա իւր մոյրերն լեզուին պէս կը խօսէր:

Քերովբէ Պատկանեան իւր սկզբնական ուսումն սկսաւ Ստաւրոպոլի ճեմարանին մէջ, բայց հաջիւ տարուան մ'ընթացքը լրացուց՝ անցաւ 1843ին Լազարեան ճեմարանը, ուր իւր որդի քահանայի ձրի աշակերտելու արտօնութիւն ունեցաւ: Այն ատենուան աղքատ մարդիկ ինչպէս էին Քերովբէ Պատկանեանի ծնողքն, վաճառականաց կարաւաններու հետ կը զրկէին իրենց տղաքը ՚ի Մոսկուա. Քերովբէ Պատկանեան ալ զրկուեցաւ այսպիսի կարաւանաց հետ: Վաճառականք թէպէտ ծնողաց խօսք տուած էին տղուն վրայ խնամք ունենալ բայց ճամբան ընդհակառակն այնպէս հետը խիստ կը վարուէին, որ տղան միտքը դրաւ անոնց քովէն փախչիլ:

Սպասելով յարմար վայրկենի՝ գիշերային խաղաղութեան մէջ երբոր վաճառականները կը քնանային, ինքն վար իջնելով սայլէն փախաւ: Բայց թէ ինչ գաղափարներ ունէր փախչելու միջոց՝ զայն բոլորովին մոռցեր էր Պատկանեանն, և միայն զայս կը յիշէր որ իւր առաջին նպատակն անոնցմէ ազատիլն էր: Տեղւոյն դիմելու բաց էր, և Քերովբէ շտապեց շուտով ծածկուիլ անոնց տեսութենէն: Բայց վաճառականներէն փախած ատեն՝ իւր կարմրագոյն մուճակները առնա ձգեցին հովուական մեծամեծ շանց բազմութիւնն, որք յարձակեցան իրեն վրայ, և քիչ մնաց որ պատառ պատառ պիտի ընէին: Հովիւն այն վայրկենին յաջողեցաւ ազատելու զտղան, և տեղեկանալով անոր ո՞վ ըլլալը՝ տարաւ նորէն խեղճ վաճառականաց քով, որք այն ինչ զարթած խռովեր էին անոր անյայտանալուն վրայ: Այն կէ վերջը աւելի մարդասիրութեամբ վարուեցան, և կը զգուշանաւ յին որ դարձեալ չփախչի: Մոսկուա հասնելով տարին զտղան վարժարանի տեսչութեան յանձնեցին:

Վարժարանին մէջ բոլորովին կերպարանափոխ եղաւ վարժով: և իւր դեռաբուսիկ հասակովն ու ժիր ջանքովը քիչ ատենուան մէջ իւր դասակցաց մէջէն ամենէն առաջինը եղաւ: Ամառնային հանգստեան ամբողջ օրերը Քերովբէ Պատկանեան պարտէզը կ'անցընէր, կարդալով այլ և այլ գրքեր, և իւր սուր մտաց մէջ հաւաքելով մեծամեծ հեղինակաց ոճերն ու դարձուածները: Ինքը կարծելով որ իւր ընթացքը չ'պիտի կարենայ աղէկ կերպով լրացընել, ոռաւ դասադիրքը և գաղտուկ առանց ուրիշի օգնութեան, գիշերուան մեծ մասը կ'ընցընէր սորվիլ Գաղղիներէն լեզուն՝ իւր ընկերաց ծաղրածութենէն ազատելու համար: Նախ կարդալ սորվեցաւ, ծանօթացաւ քերականութեան գլխաւոր կանոններուն, և յետոյ ինքզինքը յունարէն լեզուի ընթերցման տուաւ: Քանի մը ամսուան մէջ լեզուները իրեն այնչափ սեփհականեց որ տարեկան քննութեան մէջ իւր բոլոր ընկերներէն առաջին ելաւ, և

մանաւանդ Գաղղիներէն լեզուին մէջ յորում մասնէն տկարն էր և ընկերներէն կը ծաղրուէր։ Վարժարանին մէջ ինքը միշտ առաջին կ'ամերկորոգ ելած էր, և ընթացքին վերջը ոսկեայ մետալի կ'ապստէր։ 1851 տարւոյն յունուար ամսոյն ֆերովբէ Պատկանեան ուղևորեցաւ Տորբադ, հոն համալսարան մտնելու համար, իւր չափաքերական, պատմական և աշխարհագրական ուսմանց, լատիներէն, աստերէն ու գերմաներէն լեզուաց տուած քննութեամբքն համալսարանի աշակերտաց կարգը անցաւ։ Այն ատեն վերոյիշեալ համալսարանին մէջ ձրիաբար կը դաստիարակուէին մի քանի հայազգի մանկանք, առատաձեռնութեամբ Բեդրպուրկի հայոց եկեղեցւոյն, Ակաֆոն Դաւիթ Աքիմեանի և այլոց։ Աքիմեան փափաքելով որ հայ կղերականութեան մէջ ուսեալ և արդիւնաւոր անձինք ելնեն, մասնաւոր բաժին մը որոշեց համալսարանին մէջ որուն համար շատ ծախք ալ ըրաւ։ Բայց իւր այս փափաքելի նպատակը աղէկ ելք չունեցաւ, վասն զի աղքատ և ուսումնական ընթացքնին լմնցընող անձինք, չէին տեսներ իրենց հրապուրիչ բան մը հայ քահանայից դասուն մէջ, և կ'աշխատէին կեանքերնին ապահովցընել շահաւէտ պաշտօններով։

Այն ատեն Աքիմեան որպէս զի իւր նպատակին հասնի, ձրի դաստիարակուող մանկանց տուրքը դադրեցուց և աշակերտաց ընթացքը լմնցընել չէր տար։ և որպէս զի գտղաքը հոգևորականին մէջ հաստատէ, իրենց համար սարկաւազութեան տեղ կը գտնէր։

Այս աղքատ տղայոց մէջ էր նաև ֆերովբէ Պատկանեան, որ Տորբադ բնակելէն մեծ օգուտ մը չքաղեց, և ազատ միջոցը կը զուարճանար բանաստեղծութիւններ գրելով։ Հայերէն դարձուց կէթէի, Շիլլերի և Պերանժէի քանի մը բանաստեղծութիւնքն։ և հայրենական սիրով երգեց զինին, ուսանողի կեանքը և ուրիշ շատ երգեր։ Իւր այս երգերը միջին Հայաստանի ռամիկ ժողովուրդը հայրենասիրական սիրով վառուած կ'երգէին և կ'գմայլէին։ այժմ ևս կ'երգեն յաճախ ուրախ զուարթ ընկերութեանց մէջ։

Հոս կ'ուզենք ցուցունել մեր արդոյ ընթերցողաց ֆերովբէ Պատկանեանի մի քանի քերթուածներն։ «Այն ինչ աղգ է, այն ինչ ցեղ է, որ միշտ անկախ է.» — «Ուսանողի կեանքից գեղեցիկ կեանքը չի կայ.» — «Էդբարք, մի չուրջ ժողովեցէք.» — «Կուսմբամբուլի.» Ասոնց մէջ կ'երևնայ ֆերովբէ Պատկանեանի բանաստեղծական խանդը, որ բոլոր Պատկանեանց գերդաստանին յատուկ կը տեսնուի։

Երբոր Ա. Դ. Աքիմեան կարգաց ֆերովբէ Պատկանեանի գրականական աշխատութիւնքն, և հասկըցաւ որ ինքը քահանայ ըլլալու կոչումն չունի, զինքը այն համալսարանէն հանեց, Այն ատեն Պատկանեան զրկեալ 'ի կարևոր պիտոյից, Տորբադէն 'ի Բեդրպուրկ տեղափոխեցաւ, և հոն իբր տիրացու ընդունուեցաւ Հայոց եկեղեցւոյն մէջ։ Քիչ ատենէն ուղևորելով 'ի Կովկաս՝ կը մըտ.

նէ Ստաւրոպոլի ճեմարանին աշակերտաց կարգը, և այս՝ ինչ որ կը տեսնուի անոր համար, որպէս զի ոռոսաց համալսարանը մտնելու արտօնութիւն ունենայ։ Այն տարին ինքը գրեց ըստ ոռոսաց գրականութեան և վասն երգիծաբանութեան և երգիծաբանութեանց կանթեմիրեայ ք ըսուած զիրքը։ Վարժապետը ճանչցաւ տըպագրութեան արժանի աշակերտին գրուածքը, և ՚ի լոյս ընծայեցաւ տեղւոյն տպարանէն, Ստաւրոպոլի նախանգական լրագիր կոչուած թերթին (1853 — թիւ 2) մէջ՝ այսպիսի ստորագրութեամբ մը, աշակերտ Գերովքէ Պատկանեւսի։

Գերովքէ Պատկանեան գովութեամբ լմնցուց ճեմարանին ընթացքը՝ 1853 տարւոյն գարնան. և ապա մտաւ յաշակերտութիւն Գլխաւոր մակալարժական ուսուցչական ըսուածին մէջ, ուր հայրը իրեն ձրի տեղ մը հայթհայթեց՝ շնորհիւ կովկասեան Յանձնաժողովոյն։ Ուսուցչարանին մէջ Գերովքէ Պատկանեան բանասիրականին ընդարձակ ասպարիզին միջէն՝ պատմական մասն ընտրելով և անոր գրուելով՝ բոլորովին զբաղեցաւ ոռոս, գաղղիական և գերմանական գրականութեանց հիմնական ուսմամբ։ Այն ատենն սկսաւ նաև սորվիլ անգղիերէն և իտալերեն լեզուներն, զորս ապա հեշտեալ կը կարդար։

Շարունակելի

ՄՅՐ ՄԸ ՎՐԷԺԽՆԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

1859 տարւոյն յունիսի առաջին օրերն էին։ Արեգակը մտնելովրայ էր։ Զորս կողմը տիրող միայնութիւնը տեսնողը՝ ախտի կարծէր թէ **գիւղը անապատացած ու անմարգարեակ էր։ Այն մը միայն կանգուն կեցած խեղճ տնակի մը դրան առջև՝ գիւղակը կտրող ճամբու մը զլուխը, մերթ ընդմերթ կը նայէր չրջակայ դաշտերուն ու լեռանց գագաթը ծիրանափայլ վառուող լուսոյն վերջին շառափողաց, ու յետոյ անհանգիստ խնամքով ու փութով աշուճները կը յառէր առջևը տարածուած մարգագետինն յետին սաՀամաններուն վրայ։ Գեղջկուհին կը համարէր սրտին փափաքանք արագել փութացընել որդւոյն, միակ ու սիրելի որդւոյն, փափաքելի գարձը։

Երկիրը բովանդակ զարդարուած էր գարնանային գեղեցկութեամբ. սակայն փոխանակ ուրախացընելու տեսնողին սիրտը, տխուր արհաւիրք մը կ'ազգէր այն տեսարանը. մարդկային ձեռք՝ բնութեան այդ գեղոյն վրայ՝ սուգ մը տարածեր սփռեր էին. հոս հոն՝ դաշտաց մէջ կը տեսնուէին փճացած ու անպիտանացած հուճք, ծառք՝ տապալած գետին ինկած, կործաւնած տնակք։

Զիաւոր զինուոր մը արշաւասոյր կը վազէր գէպ ի գիւղը. վարդուհի երբ տեսաւ զինքը, կարծես թէ սրտի տաքնապ մը զգալով՝ կ'ուզէր ետ քաշուիլ տուն մտնել. բայց ահաբեկ հետաքննութենէ մը արգելուեցաւ Զինուորը